

Opmerkingen over uitgangspunten voor een omgevingsvisie voor de provincie Utrecht / 2018 12 05

Het concept van de notitie werd met instemming besproken tijdens platform Stichting Beter Zeist op 21 november 2018

Inleiding

Bij de ontwikkeling van de provinciale omgevingsvisie legt de provincie prioriteit bij een verdere verstedelijking door een woningbouwopgave van 157.000 - 175.000 woningen tot het jaar 2050, extra werkgelegenheid en de daarbij behorende mobiliteitsopgave: wegen, openbaar vervoer, fietsverkeer e.d. Voor de 'Metropoolregio Utrecht wordt een mobiliteitsvisie voor het jaar 2040 geschetst: het 'Programma U Ned'.

Tegelijkertijd wordt gesteld dat al deze ontwikkelingen verenigbaar zijn met het behoud van een aantrekkelijke leefomgeving met aandacht voor kwetsbare waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie. En idem met een gezonde en veilige samenleving. Deze combinatie wordt dan vaak beschouwd als een win-win situatie, waarbij robuuste en slimme oplossingen uitkomst zullen bieden. Kortom mooie vergezichten, maar is zo'n combinatie van verstedelijking en de genoemde waarden wel realistisch?

Aan een dergelijk toekomstbeeld liggen uitgangspunten en fundamentele keuzen ten grondslag waarover weinig of geen discussie wordt gevoerd. De provinciale beleidsmakers beschouwen, op basis van de Primos-prognoses tot 2050, vooral de bevolkingstoename in de grote stadsregio's kennelijk als een soort natuur- c.q. - cultuurverschijnsel. In zekere zin is dat ook zo aangezien dergelijke concentraties door allerlei voorzieningen veel aantrekkingskracht hebben voor bedrijven, instellingen en mensen. Over de fundamentele keuzen kunnen echter de volgende vragen worden gesteld.

1. Is het voor de bevolking, de omgeving en (macro-)economisch wel zo verstandig vooral te centraliseren in west- en midden-Nederland?

In deze provincie en verder in Nederland is geen sprake van een autonome groei van de bevolking. De toename geschiedt door de instroom vanuit de buitengebieden en door vestiging van statushouders, buitenlandse werknemers, studenten en expats. Pag. 36 Primos-prognoses: "Voor langeafstandsmigratie gelden werkgelegenheid en studie als voornaamste motieven, terwijl bij korte afstandsmigratie woonmotieven een belangrijker rol spelen." Veel voorzieningen en nieuwbouw zorgen voor instroom van bedrijven en mensen. Kortom: de voorzieningen creëren de woningbehoefte. Dat is een zichzelf versnellend proces, niet alleen hier, maar overal in de wereld. De trek naar de steden lijkt niet te stuiten. In Nederland ambiëren ook andere regio's groei, maar zonder sturing van de landelijke en provinciale overheden zullen de economisch sterke regio's het winnen van de economisch zwakkere (buiten)gebieden.

Dat gaat onvermijdelijk ten koste van deze (buiten)regio's. Het zorgt daar voor leegloop en extra kosten voor de noodzakelijke transitie. In de 2^e helft van de vorige eeuw heeft de vestiging van instellingen van universitair onderwijs in Twente, Eindhoven en Maastricht deze regio's veel aantrekkelijker gemaakt. Nu kan worden gezorgd dat goede voorzieningen in de buitengebieden daar het tij keren. Denk aan snelle verbindingen met Holland, Utrecht, Brabant, andere regio's en het buitenland. Snel internet en het handhaven van openbare en nutsvoorzieningen helpen ook. Op die manier kan een netwerk van stedelijke kernen ontstaan. Die kunnen dan gezamenlijk een soort metropool vormen met behoud van regionale waarden van natuur, landschap

natuurhistorie, recreatie en leefomgeving. Dat is voor de bevolking aantrekkelijker dan enkele dicht bebouwde 'metropoolregio's' met hoge woonlasten in het westen van het land. Veel ongenoegen in de samenleving is terug te voeren op de ongebreidelde verstedelijking en de leegloop van het platteland.

2. Duurzame ontwikkeling vergt een lange termijnvisie die rekening houdt met de effecten van klimaatverandering. Is dat hier wel het geval?

Wereldwijd is de laatste jaren nog geen vermindering van de CO₂ uitstoot gemeten. Dat valt ook niet te verwachten gezien de bevolkingsgroei en de welvaartstoename in de mondiale economische buitengebieden. Volgens het Energie Agentschap IEA van de OESO (rijke landen) zal een drastische aanpassing van de infrastructuur nodig zijn om de temperatuurverhoging op aarde tot 1,5 - 2 graden te beperken. Ondanks alle inspanningen voor het opwekken van duurzame energie is de afgelopen 30 jaar de bijdrage van fossiele brandstoffen aan de energiemix echter gelijk gebleven, namelijk 81 procent (World Energy Outlook d.d. 2018-11-13).

De huidige uitstoot aan CO₂ is groter dan de biosfeer kan opnemen. Daarenboven zal de productie van de nog veel invloedrijker broeikasgassen methaan (CH₄) en lachgas (N₂O) vooral door de mens zelf moeten worden beteugeld. Dat wordt lastiger bij een verdergaande temperatuurverhoging, omdat daardoor moerassen en (bos)gronden uitdrogen en bijgevolg meer methaan gaan uitstoten.

De toename van broeikasgassen zorgt voor een wereldwijde en verder toenemende smelt van land- en zeeijs. De toename valt in absolute zin moeilijk te schatten, maar de verwachtingen daarover worden steeds weer naar boven bijgesteld. De smelt van het ijs op aarde leidt om meerdere redenen tot steeds hogere zeewaterstanden.

Een andere invloed is de geleidelijke bodemdaling van juist de lagere delen van Nederland. Die daling heeft vooral twee oorzaken. Allereerst veert Scandinavië op na de laatste ijstijd, omdat de druk van de ijskappen is weggevallen of nog verder wegvalt. Als gevolg daarvan wordt het noordwestelijk deel van Nederland als het ware naar beneden 'gezogen'. Dat deel van Nederland was eerder tijdens de ijstijd door de daling van Scandinavië omhoog gedrukt. De massa moest namelijk ergens heen, nu gebeurt het omgekeerde en vooral ook in het lagere deel van het land.

De tweede oorzaak van bodemdaling in Nederland is de mens. Door ontwatering, drooglegging en verdroging van natte streken klinkt de bodem relatief snel in. Dat leidde bijvoorbeeld in veengebieden ertoe dat het maaiveld ten opzichte van de oorspronkelijke veenriviertjes en -kreeken (tussen de steeds verder opgehoogde dijken) meters lager ligt, tot ca. 6 meter. Ook bij kleigronden vindt bodemdaling plaats door verdroging en omdat in de ondergrond soms veen aanwezig is. Verder speelt olie- en gaswinning een niet te onderschatten rol.

Gevolgen

Wat hebben deze invloeden voor gevolgen voor laag Nederland?

De gezamenlijke invloeden zorgen in laag Nederland voor een relatieve bodemdaling die veel groter is dan die van de zeespiegelrijzing alleen. Die laatste zal overigens nog heel lang doorgaan, omdat de verhoging van het niveau van broeikasgassen in de atmosfeer eeuwenlang kan doorwerken. Pas bij een drastische *verlaging* van de hoeveelheid broeikasgassen zou op zeer lange termijn weer een daling van de temperatuur kunnen plaatsvinden.

De voor de hand liggende gedachte is dan dijkverhoging en -verbreding en versterking van de duinen. Dat biedt echter maar tijdelijk uitkomst. De huidige visie op versterking van de waterkeringen en het waterbeheer loopt tot ca. 2050, maar die voorziet niet in adequate maatregelen voor een veel langere termijn. Door de druk van het zeewater neemt de zoutwaterkwel in de lage gebieden toe. Die kwel is op een zeker moment niet meer te compenseren door bemaling en inlaat van zoet(er) water vanuit de grote rivieren. Dat is nu al een probleem. Dat staat nog los van de sterk toenemende kosten van dijkverzwaring en duinversterking en de hogere risico's van overstroming en veiligheid. Daarenboven zorgen de grote rivieren ook voor een toestroom van water. Daarbij worden de wisselingen van de aanvoer steeds meer afhankelijk van de (bovenstroomse) regenval. Die kan ook nog eens verder variëren als gevolg van de temperatuurverhoging.

Kortom: hoe je het wendt of keert: laag Nederland zal bij een snelle zeespiegelrijzing en bodemdaling na enkele eeuwen grotendeels een brak moeras worden. Op zeer lange termijn ontstaat een soort Waddenzee met relicten van steden¹. Voor de Vereniging Behoud Waddenzee breken dan gouden tijden aan.

Hoe ga je hier mee om?

In laag Nederland zijn veel investeringen op het gebied van ruimtelijke ordening voor de lange termijn bedoeld. Een nieuwe stad ontwerp je niet voor 50 of honderd jaar. In het licht van de bovengenoemde invloeden zijn dergelijke grote investeringen weinig zinvol en contraproductief. Daarom is het veel beter nu al proactief met de verwachte veranderingen rekening te houden en deze niet af te doen als doemdenken. Het reserveren van de Heuvelrug en de Veluwe voor woningbouw en bedrijvigheid is ook niet zinvol. Het gaat dan straks om series eilanden die voor de (wadden)kust van hoger Nederland liggen. Meer geschikt voor natuur en recreatie dan te gebruiken als vooruitgeschoven posten van stedelijke gebieden. Het geopark Heuvelrug i.o. en het Nationaal Park Heuvelrug kunnen gehandhaafd blijven, maar de natte gebieden daarvan veranderen.

Hulp vanuit andere landen is niet te verwachten, Die hebben te maken met soortgelijke problemen en Nederlanders hebben er toch zelf voor gekozen om steeds meer beneden de zeespiegel te wonen? Maar weinig mensen denken na over zo'n lange termijn, maar voor ons nageslacht zal de dan ontstane situatie een reëel probleem vormen.

Daarom: investeer juist in de huidige buitengebieden, straks de kerngebieden, en stop de groei in laag Nederland. De latere generaties zullen ons dankbaar zijn voor onze vooruitziende blik.

3 Ondersteunen de huidige bewoners van de provincie de voorgestelde ontwikkeling?

De provincie heeft zelf een enquête gehouden waaruit de keuze voor deze ontwikkeling niet valt af te leiden. Uit het rapport daarover van 12 april 2018 blijkt, dat *natuur* met stip bovenaan staat genoemd wat de kwaliteiten van het gebied betreft. Het is door 63,8% van de respondenten genoemd, op afstand volgen dan 2. *Duurzaamheid met 35,1%*, 3. *Leefbaarheid, 24,3%*. 4. *Gezondheid 19,4%*, 5. *Cultuur 18,9 %*, 6. *Bereikbaarheid 18,8 %*, 7. *Ontspanning 14,9 %*, 8. *Veelzijdigheid 13,4 %*, 9. *Levendigheid 13,0 %*, 10. *Werkgelegenheid 12,6%* (en 15. *Bedrijvigheid 5.6%*).

¹ Voor een indicatie van mogelijke effecten zie de resultaten van een werksessie van Deltares van maart 2017, <https://www.deltares.nl/app/uploads/2017/04/Hackathon-resultaten-rapport.pdf>

Kortom, als het aan de huidige bewoners ligt worden natuur en leefbaarheid gehandhaafd en niet opgeofferd voor groei en werkgelegenheid en bedrijvigheid. Die is hier genoeg. Wat verder opviel tijdens de bijeenkomsten is dat sommige provinciale ambtenaren overduidelijk de groei-ambitie propageerden en het behoud van natuur- en cultuurwaarden afdeden als nostalgie. Op bestuurlijk niveau wordt de groei-ambitie echter uitgedragen alsof die door de bevolking wordt ondersteund. En voor de rest geldt de mantra: alles is mogelijk, ook de combinatie van schijnbaar onverenigbare zaken.

Hoe nu verder?

Het document *“Koersen met Kwaliteit”* waarin de groei-ambitie staat is vrijwel zonder inspraak van burgergroeperingen en de bevolking door Gedeputeerde Staten van de provincie opgesteld. Volgens het voorstel zal de vergadering van Provinciale Staten het op 10 december 2018 vaststellen. Het wordt dan het richtinggevend document voor het in 2019 opstellen van de provinciale omgevingsvisie en omgevingsverordening. Dat zal gebeuren in een participatietraject. Het is de bedoeling de visie en de verordening in 2020 vast te stellen.

Als de provinciale ambitie gehandhaafd blijft, hoe gaat een gemeente als Zeist daar mee om? De provinciale visie en verordening zijn leidend voor die van de gemeente.

Wat zijn dan nog de vrijheidsgraden om van de ambitie af te wijken? Stel dat Zeist toch meer nadruk wil leggen op een pas op de plaats qua verdere economische ontwikkeling, wat zijn dan de mogelijkheden daarvoor? Inmiddels heeft de gemeente al extra bouwambities vastgelegd in de woonvisie Zeist 2016-2020 met 2.200 nieuwe woningen t/m 2028 en een aanvullende versnelling van de huisvestingsopgave voor 2.500 urgent woningzoekenden van 2017 t/m 2020. Ook heeft de raad een groeiambitie vastgelegd in het Economisch Kompas Zeist 2018-2021.

Kortom: er zal veel overtuigingskracht nodig zijn om in de Omgevingsvisie Zeist de groei-ambities voor Zeist te beperken. Dat was de afgelopen jaren in de praktijk al erg lastig. Dit ondanks de met veel inspraak opgestelde Structuurvisie Zeist 2020 en het Ontwikkelingsperspectief Zeist 2030 die juist uitgaan van kwaliteit i.p.v. kwantiteit. Dit gezien de waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie die veel bewoners volgens enquêtes en burgerpeilingen in deze gemeente van belang achten.